

Spelen in *UITDAGENDE* hoeken

Jonge kinderen stimuleren tot rijk spel

Bianca Antonissen

©2019, Bianca Antonissen

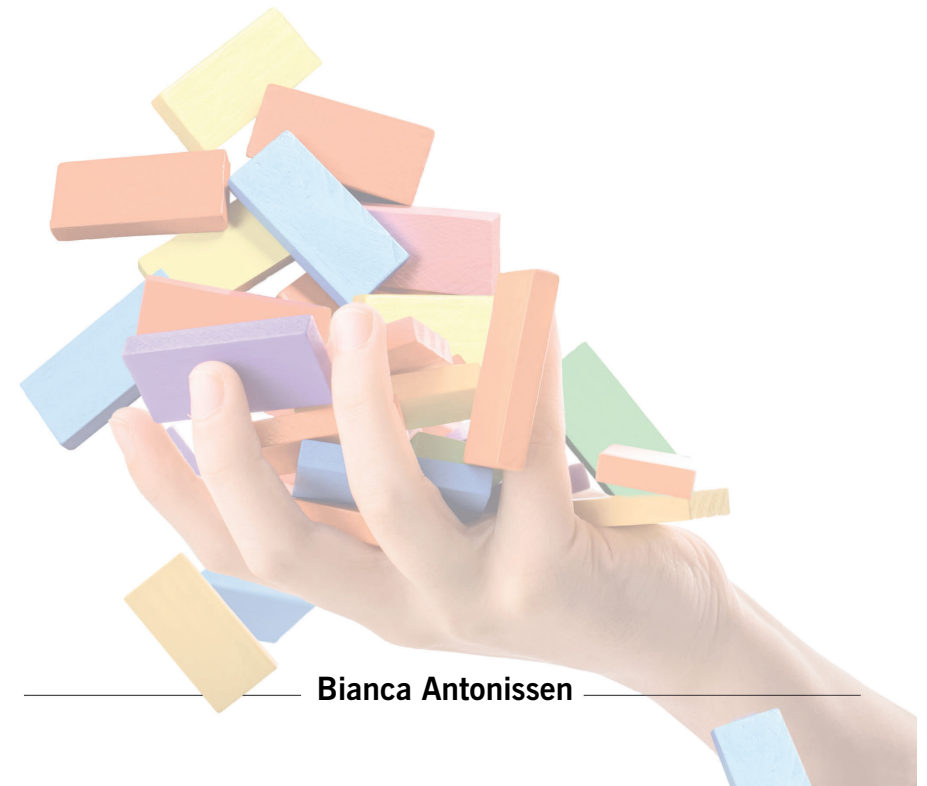
Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

NUR 190
ISBN 978-94-6386-594-4
Eerste druk 2019

Redactie: Marita Weener, www.redactiebureauamaritaweener.nl
Ontwerp en vormgeving: Sabrina Wakker, www.wakkerdesign.nl
Illustratie omslag: 123RF
Uitgever: Sabine Kokee, www.leuker.nu
Druk: Maak je eigen onderwijsboek, www.maakjeeigenonderwijsboek.nl

Spelen in UITDAGENDE hoeken

Jonge kinderen stimuleren tot rijk spel

Bianca Antonissen

leuker.nu
leren en uitgeven kan écht revolutionair

INHOUD

Voorwoord	8
Introductie	10
De 5 grootste valkuilen	11
Wat heb je aan dit boek?	13
Een leeg lokaal en een oneindig budget	13
Visie weergeven in de hoek	15
Voor je verder leest	16
Workshop	17
Deel 1 De Achtbaan	
Hoofdstuk 1: Theorieën over spel en het inrichten van hoeken	20
1.1 Wanneer heeft spel een plek gekregen in het onderwijs?	21
1.2 Reggio Emilia	22
1.3 Ontwikkelingsgericht onderwijs	23
1.4 Ervaringsgericht onderwijs	24
1.5 Kaleidoscoop	25
Hoofdstuk 2: De hoeken inrichten	26
2.1 Het achtbaanmodel	27
2.2 Welke hoeken MOET je hebben?	28
2.3 Welke plek kies je voor de hoek?	29
2.4 Zo maak je de hoek uitdagend	31
2.5 Meubilair	32
2.6 Ideeën verzamelen voor de hoek	35
2.7 Hoeken inrichten met een krap budget	37
2.8 Materialen opruimen...	38
2.9 ...en bewaren	39
2.10 Veiligheid versus risico's (wat mag?)	41
2.11 Samenwerken met andere klassen	43
2.12 Hoelang blijft een hoek staan?	44
Hoofdstuk 3: Regels en routines	46
3.1 Basishoeken – start van het schooljaar	47
3.2 Opruimroutine	48

3.3 Wie speelt waar?	50
3.4 Welke regels en afspraken?	52
3.5 Eerste hulp bij hoeken	54
Hoofdstuk 4: Spelbegeleiding	56
4.1 Definitie van spel	57
4.2 Wat zeg en doe je tijdens het spel?	58
4.3 Spelscript	60
4.4 Spelbegeleiding in de kring	61
4.5 Differentiatie	63
4.6 Spel observeren	64
4.7 De doelenmuur	68
Einde van het eerste deel	73
Deel 2 Uitdagende hoeken	
Hoofdstuk 5: De hoeken inrichten	74
5.1 Huishoek	75
5.2 Bouwhoek	78
5.3 Knutselhoek	80
5.4 Timmerhoek	83
5.5 Schrijfhoek	86
5.6 Taalhoek	88
5.7 Leeshoek	90
5.8 Zand-watertafel	92
5.9 Themahoek	94
5.10 Denkhoek	96
5.11 Rekenhoek	98
Hoofdstuk 6: Hoek aanpassen	102
6.1 Moet elke hoek altijd bij het thema passen?	103
6.2 Lente	104
6.3 Zomer	106
6.4 Herfst	109
6.5 Winter	112
6.6 Sinterklaas / kerst	116
Hoofdstuk 7: In elke hoek	120
7.1 Loose parts in elke hoek	121
7.2 Beginnende geletterdheid in elke hoek	123
7.3 Boeken in alle hoeken	125
7.4 Verschillen tussen kinderen	127

Deel 3 Help!

Hoofdstuk 8: Veelgestelde vragen	130
8.1 Hier loop jij het meest tegenaan bij het inrichten van hoeken	131
8.2 Help, er is (nog) geen budget!	138
8.3 Help, ik heb te weinig ruimte!	141
8.4 Help, er gaat veel kapot!	144
8.5 Help, mijn collega en ik hebben een verschillend beeld bij spel!	147
8.6 Help, ik ben 'alleen maar' invaller!	148
8.7 Help, hoe zit het met groep 3?	149
8.8 Bonus: Kijkwijzer	150
Over de auteur	153

VOORWOORD

Wat fijn dat jij mijn boek in handen hebt. Dat betekent waarschijnlijk dat jij iets meer wilt weten over het inrichten van hoeken waarin kinderen fijn kunnen spelen. Het idee voor dit boek is ontstaan omdat ik merkte dat er nog iets miste op dit gebied. Al enkele jaren geef ik workshops over dit onderwerp: spelen in uitdagende hoeken. En aan de populariteit van de workshop merk ik dat het iets is waar veel leerkrachten mee worstelen. Hoe richt je de hoeken zó in dat ze uitdagend zijn voor alle leerlingen, zodat de kinderen er goed kunnen spelen én zodat ze er ook nog iets leren? Met andere woorden: hoe koppel je de doelen aan het spel in de hoeken?

Dat is voor mij het hoofddoel van dit boek. Ik wil namelijk dat uitdagend ingerichte hoeken een logisch onderdeel van je beredeneerde aanbod zijn. In een ideale situatie is er altijd een connectie tussen de lessen in de kring en het spel in de hoeken, waarbij er ruimte is om vooraf (voor de les) te ontdekken en achteraf te verwerken. Ik vind dat er veel te veel nadruk komt te liggen op de leerkrachtvaardigheden die te maken hebben met het overdragen van kennis en het geven van instructie. Er zijn, denk ik, heel weinig kinderen die leren lopen door de instructie van een ander, en toch leren de meeste mensen gewoon lopen, toch? In het onderwijs aan jonge kinderen zou een groot deel van je taak moeten liggen bij het begeleiden van spel en het in kaart brengen van de ontwikkeling van kinderen, zodat je daar in je aanbod op aan kunt sluiten. Dat is *beredeneerd* aanbod, en dat aanbod vindt juist niet alleen plaats in de kring!

Ik denk dat de praktijk van het werken met een kring ontstaan is om toch een beetje controle over de ontwikkeling van kinderen te hebben, terwijl je tijdens het spelen misschien het gevoel hebt die te verliezen. Het heeft, denk ik, te maken met vertrouwen: durf je te vertrouwen op de natuurlijke ontwikkeling van een mens, of denk je dat je als leerkracht iets moet repareren dat nog niet eens gebroken is? En durft jouw collega te vertrouwen op jou als leerkracht, ook als je geen instructie geeft? In dit boek ga ik in op het belang van spel, de verschillende theorieën erover en mijn visie erop. Het staat je vrij je eigen mening te vormen, dat vind ik altijd erg belangrijk. Ik vertel je niet hoe je les zou *moeten* geven, ik vertel je liever wat je zou *kunnen* doen en hoe je daarin een *keus* maakt. Elk kind is anders en elke groep kinderen heeft weer iets anders nodig. In plaats van een 'wetboek' te schrijven, waarin precies staat wat je moet doen, investeer ik liever in de kennis van jou als leerkracht, zodat jij kunt zien wat jouw klas nodig heeft.

Dit boek is tot stand gekomen in samenwerking met mijn volgers en de leden van Kleuterwereld. Het is zo fijn een klankbord te hebben, een plek waar ik heel snel kan peilen waar leerkrachten tegenaan lopen en wat ze nu precies nodig hebben. Jij en ik weten dat er genoeg 'oplossingen' bedacht worden door mensen die te weinig weten van de ontwikkeling van jonge kinderen en van de dingen waar kleuterleerkrachten in hun dagelijkse praktijk mee te maken hebben. Ik hoop dat je, met behulp van dit boek, jouw status van expert-jonge-kind kunt aangrijpen,

vergroten en inzetten in discussies. Hoewel ik weet dat het vaak als een strijd voelt, zou het dat niet moeten zijn. Als jij het gevoel hebt dat je moet vechten tegen dingen die op jouw school ingevoerd worden, maar waarvan jij vindt dat het niet past bij kleuters, heb je met dit boek iets in handen dat bij kan dragen aan het gesprek.

Het is mijn missie om zoveel mogelijk mensen hun volle potentieel te laten bereiken, en het is mijn visie dat kleuters dat kunnen doen door te spelen. Ik wil jou als lezer bedanken dat jij daaraan bijdraagt: als jij uitdagende hoeken inricht waar kinderen fijn in kunnen spelen, draag je daarmee bij aan hun potentieel en dus aan mijn missie. Bedankt!

Bianca Antonissen
JufBianca.nl

Spelen in uitdagende hoeken

INTRODUCTIE

Stel je een pabostudent voor, laten we haar Anne noemen. Anne loopt stage bij de kleuters en krijgt van de pabo de opdracht een hoek in te richten in haar stageklas. Ze besluit hiervoor de rekenhoek te nemen. In de klas zijn ze net begonnen met het thema kriebelbeestjes en Anne heeft wat leuke ideeën gezien op Pinterest. Ze gaat er helemaal voor! Ze vindt allerlei mooie opdrachtkaarten die ze print en lamineert. Ze zoekt stenen in de tuin en verft ze rood. Met zwarte stippen, in verschillende hoeveelheden, zijn het lieveheersbeestjes, die Anne combineert met getalkaarten. Ze heeft er lol in en besluit ook nog een set stenen te verven als bijen, die ze bij een bingospel gebruikt. Bij de Action vindt ze een dienblad met verschillende vakjes. Ook deze heeft ze al eens op Pinterest voorbij zien komen; ze koopt er twee grote pincetten bij en neemt ook nog een set stickers met vlinders mee. Je weet maar nooit waar je die nog voor kunt gebruiken, toch? Thuis knutselt Anne nog even verder, ze maakt een soort rad van fortuin waar ze allerlei rekenopdrachten bij verzint. Dit wordt een gave hoek, dat is zeker!

Als Anne de volgende dag met een volle tas op haar stageschool komt, richt ze voor schooltijd gauw de hoek in. In de kring krijgt ze van de mentor even tijd haar hoek te introduceren (ta-daaaa) en hoera, twee kinderen kiezen er voor om in deze hoek te spelen! Anne zit klaar met pen en papier om de kinderen tijdens het spelen in de rekenhoek te observeren, zodat ze dat later uit kan werken voor haar verslag. Laat het rekenen maar beginnen...

Een van de kinderen pakt alle lieveheersbeestjes en zet ze op een rijtje. Ze gaan naar school, zegt hij. Daar gaan ze, lopend over de tafel. Kijk, nu lopen ze ook over de grond, richting de zandtafel. Anne grijpt in en zet de lieveheersbeestjes weer op tafel. Kijk eens naar de stippen? Ze wijst. Ondertussen is het andere kind aan het draaien aan het rad van fortuin. Draaien, draaien, nog een keer draaien. Oeps, het rad valt om... Anne zet het snel weer in elkaar. Wanneer gaan de kinderen nou rekenen? Ze zucht. In de dagen na deze eerste introductie kiezen maar weinig kinderen voor 'haar' hoek. Is dit nou een mislukking? Waar ging het mis?

De 5 grootste valkuilen

We willen allemaal dat de hoeken in ons lokaal zo uitdagend mogelijk zijn. Dat de kinderen daar allemaal graag in willen spelen, dat ze er weinig begeleiding, sturing of... correctie nodig hebben. Dat ze er als vanzelf in leren, en dat wij als leerkracht dan kunnen rondlopen en die ontwikkeling kunnen observeren.

Toch?

Toch zijn er behoorlijk wat valkuilen waar we allemaal wel eens intrappen als het gaat om het inrichten van uitdagende hoeken. Het zijn misschien niet meer dezelfde valkuilen als die van Anne, maar toch. Ik kan me nog zo goed herinneren dat ik, in de begindagen van de 'loose

parts'-hype, ook een hoek had ingericht met 'mooie dingen'. En dat vervolgens NIEMAND die hoek koos. Ai.

Terugkijkend weet ik precies in welke valkuil ik toen gestapt ben. Dit zijn wat mij betreft de vijf grootste valkuilen:

PINTERESTHOEKEN! Dat zijn die hoeken die er gelikt uitzien, maar kant-en-klaar zijn, en waar de kinderen helemaal niet bij betrokken zijn. Een goede spelhoek hoeft er niet mooi uit te zien, als er maar mooi gespeeld wordt! Pinterest staat bol van goede ideeën, maar ze zijn soms bedacht achter een bureau en niet in een klas. Ook al zien ze er misschien prachtig uit, het beste idee is dat wat het beste bij de kinderen in jouw klas past. En dat... verschilt dus elk jaar! Vraag je eens af voor wie je die hoek zo mooi mogelijk wilt inrichten. Voor de kinderen? Of meer voor de ouders, de collega's, de directie of zelfs... de inspectie? Bij het inrichten van hoeken ga ik liever voor efficiënt (de meeste opbrengst met de minste inspanning) dan voor supermooi. En wees eerlijk: ben je een betere leerkracht als je na schooltijd uren bezig bent met het inrichten van een Pinterest-perfekte hoek, dan wanneer je een hoek onder schooltijd samen met de kinderen inricht?

TE VEEL! Je ziet weer eens iets leuks in de winkel of op de rommelmarkt, of je vindt iets in het magazijn. De hoek wordt steeds voller en... elke keer wordt er meer rommel gemaakt, maar niet gespeeld. Veel materiaal zorgt niet voor beter spel! Zodra iemand verzucht dat de kinderen zo'n rommel maken in een bepaalde hoek, gaan bij mij alle alarmbellen af. Dan ligt er vast te veel! Kinderen kunnen heel goed spelen met weinig materialen, zeker als die materialen 'open-ended' zijn, en dus niet van tevoren vaststaat wat je ermee kunt of moet doen. Merk je dat de kinderen veel rommel maken en niet tot spel komen? Dan heb je vast last van deze valkuil!

GEEN BETROKKENHEID! Dit was dus mijn valkuil, ik had niet naar de kinderen en hun onderwijsbehoeften gekeken maar 'gewoon' iets neergezet. Terwijl ik nu zelf altijd in mijn workshop zeg: "Een hoek is meer dan een kleed met een bak materialen, het is met aandacht ingericht door de leerkracht!" Als kinderen een hoek links laten liggen, terwijl jij het eigenlijk een heel leuke hoek vindt, kun je je afvragen of je wel genoeg betrokkenheid gekweekt hebt. Waar spelen de kinderen wél heel graag mee? Hoe kun je daarbij aansluiten?

ONDUIDELIJKHEID! Wat mogen de kinderen wel of niet doen in een hoek? Hoe moet de hoek opgeruimd worden? Wat zijn de verwachtingen? En... mogen de kinderen écht experimenteren, of wil je liever dat ze binnen de lijntjes kleuren? Het gaat er bij deze valkuil niet om dat je alles precies duidelijk maakt voor de kinderen. Maar als jij eigenlijk niet wilt dat de kinderen te veel materialen tegelijk uit de kast halen, voelen ze zich geremd om echt vrij te spelen. Hoe meer van deze drempels er zijn, hoe minder graag kinderen voor een bepaalde hoek kiezen.

OPDRACHTEN! Een gebrek aan SPEL, terwijl we allemaal weten dat jonge kinderen leren door te spelen... Dit is ook een valkuil die ik veel tegenkom! Leerkrachten vragen zich dan af waar het misgaat: ze werken zo hard aan een hoek (hoeveel tijd besteed jij achter het lamineer-apparaat?) en de kinderen kiezen er nauwelijks voor. Of ze kiezen het graag, maar zijn binnen vijf minuten uitgespeeld. En dan... wordt het pas echt chaos!

Wat heb je aan dit boek?

Herken jij een van deze valkuilen? Wees dan gerust, want je bent niet alleen! Zoals ik hierboven al beschreef, ben ook ik wel eens in deze valkuilen getrap. Met dit boek in handen heb je in ieder geval de eerste stap uit de kuil genomen!

Het doel van dit boek is dat je beter gebruikmaakt van je tijd, de ruimte en het budget om zo hoeken in te richten waarin de kinderen uitgedaagd worden tot rijk spel waar ze veel van leren.

In het eerste gedeelte van dit boek zal ik je achtereenvolgens iets vertellen over:

- Verschillende theorieën over het spelen in hoeken (hoofdstuk 1)
- Hoe je een hoek inricht met behulp van het achtbaanmodel (hoofdstuk 2)
- Regels en routines met betrekking tot hoeken (hoofdstuk 3)
- Spelbegeleiding (hoofdstuk 4)

In het tweede gedeelte geef ik je praktische tips:

- Welke materialen je in de hoeken kunt leggen (hoofdstuk 5)
- Hoe je de hoeken kunt aanpassen per thema of seizoen (hoofdstuk 6)
- Hoe je loose parts, beginnende geletterdheid en boeken een plek geeft in alle hoeken (hoofdstuk 7)

We gaan alle hoeken stuk voor stuk langs en tot slot, in het derde gedeelte, beantwoord ik de meest gestelde vragen als het gaat om hoeken (hoofdstuk 8).

Je kunt natuurlijk meteen doorbladeren naar het hoofdstuk waar jouw interesse naar uitgaat. Maar ik wil je aanraden in ieder geval eerst de eerste twee hoofdstukken door te lezen. Zonder die basis kun je de informatie uit de andere hoofdstukken niet goed plaatsen.

Ga jij met een hoek in jouw lokaal aan de slag, en deel je foto's daarvan op social media? Gebruik dan de #tophoek en tag mij @JufBianca, zodat ik je cheerleader kan zijn!

Een leeg lokaal en een oneindig budget

Stel je voor dat je volgende maand op een andere school gaat werken. Er wordt een nieuwe klas opgestart, je krijgt een leeg lokaal tot je beschikking. Je mag de hele maand besteden aan het inrichten van de hoeken, ter voorbereiding op je nieuwe klas. Vooruit: je krijgt een oneindig budget. Hoe pak je zoiets aan?

Als ik een workshop 'Spelen in uitdagende hoeken' geef aan een team, bepaal ik eerst samen met de deelnemers de beginsituatie. Daarvoor wil ik niet alleen weten hoe de collega's nu werken in hoeken, wat de schoolvisie is, maar ook wat ze vinden van hun rol als leerkracht. Wat is nu

eigenlijk je belangrijkste rol? Die vraag is altijd lastig te beantwoorden. Veel rollen zijn ontzettend belangrijk. Je begint niets als de kinderen zich niet veilig voelen, dus werken aan de relatie is van belang. Maar in een leeg lokaal beginnen is ook niets, dus het creëren van een rijke leeromgeving heeft ook prioriteit! En zodra de kinderen in de hoeken gaan spelen, is het belangrijk hun interesses en ontwikkeling te volgen en daarbij aan te sluiten.

Voor mij is het inrichten van de hoeken in het lokaal wel het begin van mijn taak als leerkracht. Ik zorg voor een rijke leeromgeving, de kinderen gaan daarin aan de slag, ik volg hun ontwikkeling, begeleid het spel en pas de omgeving en mijn aanbod aan waar nodig.

Dus, hier heb je een pas met een oneindig budget, ga je gang! Dit zijn de verschillende stappen die je neemt als je hoeken gaat inrichten.

1. IDEEËN. Je staat midden in dat lege lokaal, bekijkt de mogelijkheden en verzamelt ideeën voor de hoeken. Er zijn misschien hoeken die je absoluut in je lokaal wilt hebben (of je ze MOET hebben, daar kom ik later op terug). Je hebt misschien te maken met lastige dingen, zoals een pilaar midden in de klas. Of misschien juist voordelen, zoals een extra verdieping waar de kinderen op kunnen spelen. Je maakt grofweg een indeling, maakt met verschillende meubels diverse hoeken in je klas. Je kijkt op Pinterest of Kleuterwereld voor extra inspiratie. Ideeën genoeg!

2. MATERIALEN. Sommige leerkrachten hebben een zolder vol met dozen met ‘spullen voor de klas’. Als je dat hebt, is het nu tijd die dozen tevoorschijn te halen. Heb je dat niet? Hallo, je hebt een pas met een oneindig budget! Het is tijd om allerlei materialen te verzamelen die je in de verschillende hoeken kunt gebruiken. Je bladert door de catalogi van verschillende onderwijsleveranciers (die hebben trouwens ook mensen in dienst die je hierbij kunnen helpen, en je precies kunnen vertellen waar je aan moet denken bij het inrichten van een lokaal). Je komt met karren vol materialen de Action uit (en je hoeft een keer niet met je eigen geld af te rekenen!).

3. INRICHTEN. Het daadwerkelijke inrichten kan nu beginnen. Je zet de materialen niet zomaar neer, je hebt erover nagedacht wat je waar neerzet en waarom. Ik vraag leerkrachten altijd hun verwachtingen uit te spreken tijdens een workshop: wat denk je dat kinderen met deze materialen gaan doen? Zeker als je de klas nog niet kent, zijn die verwachtingen belangrijk. Als je verwacht dat kinderen nog veel spullen in hun mond zullen stoppen, zet je geen kleine materialen neer zoals kralen en knopen. Het is niet heel gek als je verwachtingen niet uitkomen, trouwens! Daar kom ik in hoofdstuk 4 op terug, maar voor nu: we hebben nog geen kinderen ontmoet, dus je mag de klas inrichten op basis van je eigen verwachtingen. Dit is ook het moment om de hoeken aan te kleden, misschien wel aansluitend bij het eerste thema dat je wilt doen met de klas. Je loopt hier dus wel het gevaar dat je Pinteresthoeken creëert, een van de valkuilen, maar ook daar hoeven we ons nu nog niet druk om te maken.

4. SPEL BEGELEIDEN. Het is zover, de kinderen zijn er! Na de eerste kennismaking en het uitleggen van de regels en routines (dit lukt niet in één dag!) gaan de kinderen spelen in de aanwezige hoeken. Misschien zie je al een duidelijke voorkeur voor een bepaalde hoek. Misschien zie je dat kinderen nog wat onwennig zijn. In ieder geval is voor jou nu de tijd aangebroken om

de kinderen heel veel te bezoeken in de hoeken. Je wilt ze niet alleen leren kennen, een relatie met ze opbouwen, maar je wilt ook zien hoe ze in interactie zijn met de spullen die je hebt neergezet. Komen je verwachtingen uit? Zo niet... is dat erg? Je loopt rond, stelt vragen binnen het spel, speelt mee (als dat nodig is), beantwoordt vragen, creëert mogelijkheden. Tijdens dit proces maak je ook een lijstje van eventuele aanpassingen voor de hoeken. Welke materialen ontbreken? Wat werkt en wat niet?

5. AANPASSEN. Met de punten die je op je lijstje hebt gezet ga je de hoeken aanpassen. Je voegt materialen toe of haalt ze juist weg. Je verplaatst hoeken waar nodig. Pas als de kinderen spelen in de hoeken zie je wat werkt en wat niet. Elke groep is weer anders en heeft weer een andere onderwijsbehoefte. Merk je aan jezelf dat de inrichting van je hoeken eigenlijk elk jaar hetzelfde blijft? Dan kun je je afvragen of je de hoeken wel echt laat aansluiten bij wat de kinderen nodig hebben. Hoewel je van mij echt niet elk jaar je hele lokaal op de kop hoeft te zetten, en best een basisinrichting mag hanteren, is het goed om elke keer even kritisch naar de hoeken te kijken. Werkt het nog steeds voor de groep kinderen die je nu onder je hoede hebt?

Al deze stappen vat ik samen in het achtbaanmodel. Waarom een achtbaan? Ten eerste omdat het inrichten van hoeken een gezellig avontuur is, net als een rit in de achtbaan. Zo'n rit maak je niet alleen, je passagiers zijn de kinderen. Maar ik heb ook voor de 8 gekozen, omdat dat een oneindige vorm is. De rit komt soms even ten einde, maar je stapt direct weer in het karretje voor de volgende rit. Het inrichten van hoeken is nooit ‘klaar’, je blijft altijd aanpassen om aan te blijven sluiten bij de behoeften van de kinderen in jouw klas. Dit achtbaanmodel licht ik verder toe in hoofdstuk 2; je zult zien hoe je met behulp van dit model alle hoeken in je klas uitdagend kunt maken. En het zal je niet veel extra tijd kosten, maar wel heel veel plezier opleveren.

Visie weergeven in de hoek

Voor we de hoeken daadwerkelijk gaan inrichten, is het belangrijk over visie te praten. Jouw visie, de visie van je onderbouwcollega's en de schoolvisie. Hoe zien jullie kleuteronderwijs voor je? Wat vinden jullie belangrijk, hoe kijken jullie naar de ontwikkeling van jonge kinderen? Die visie is altijd het startpunt; nog voor je de hoeken gaat inrichten zou je die helder moeten hebben.

Ik heb zelf mijn hele loopbaan (minus één schooljaar) op dezelfde school gewerkt. Mijn visie op kleuteronderwijs is gegroeid door te kijken naar en te overleggen met mijn directe collega's, door boeken te lezen (en... door mijn boerenverstand te gebruiken). Maar als ik één ding geleerd heb van het leiden van de Facebookgroep Kleuterwereld, is dat wel dat er heel veel verschillende onderwijsvisies zijn. En die zijn allemaal goed!

Er zit bij ons in Assen een heerlijke ijsverkoper, met ‘honderden’ smaken ijs. Elke keer weer lastig: welke smaak kies ik? Er zijn heel veel smaken die best wel bij me passen (neem ik witte chocola, melkchocola, karamel-zeezout-chocola of...?). Er zijn echter ook smaken die ik echt niet lekker vind (bijvoorbeeld alles wat te maken heeft met koffie! Ik drink geen koffie). Maar die smaken zijn er wel, ze mogen er zijn (omdat anderen ze lekker vinden) en ze zijn niet slecht voor de mensheid. Hetzelfde geldt voor visies op onderwijs.

Ik ben niet op deze wereld om jou te vertellen hoe je les zou moeten geven. Als ik een workshop geef (bijvoorbeeld over het inrichten van hoeken) ga ik altijd eerst op zoek naar de visie, omdat we dan een vertrekpunt hebben. De uiteindelijke manier van werken sluit dan niet aan bij MIJN visie (ik ga immers na enkele uren weer naar huis!), maar bij die van de school, van de collega's die er werken.

Ik ben op heel veel verschillende scholen geweest, en ben nog nooit een onderwijsvisie tegengekomen die er wat mij betreft niet mag zijn. Soms is er wel sprake van een opgelegde visie (van bovenaf), dan kan ik helpen bij de vertaling ervan naar het kleuteronderwijs. Hoe kunnen we werken volgens deze visie, op een manier die bij kleuters past? Waar alle collega's blij van worden? Niets is zo werkdrukverhogend als moeten werken op een manier waar je niet gelukkig van wordt! Ik vind het belangrijk dat kleuterleerkrachten hun stem vinden in de vorming van de schoolvisie. Te vaak zie ik dat ze zich (moeten) aanpassen aan de rest van het team, terwijl ze eigenlijk liever op een andere manier zouden werken. Gelukkig zijn er ook veel directies en ib'ers die inzien dat het belangrijk is oog te hebben voor de ontwikkeling van jonge kinderen, en die daarbij luisteren naar de experts binnen en buiten hun team! Het is namelijk vaak helemaal niet nodig om óf de schoolvisie aan te passen óf de visie van de kleuterleerkrachten. Het gaat meer om het vertalen van de schoolvisie naar een manier van werken die bij iedereen past.

Wil je jouw visie op kleuteronderwijs scherper krijgen, lees dan mijn boek *Werken in een kleuterwereld*. Dat heb ik namelijk geschreven om kleuterleerkrachten te laten nadenken over hun eigen handelen. Wat nou als jouw visie niet aansluit bij die van de andere kleuterleerkrachten en de rest van het team? Dat zou kunnen betekenen dat je op zoek gaat naar een andere school, waar je wel volgens jouw visie kunt werken. Ik zou het zelf erg vervelend vinden als ik ergens 'verplicht' koffie moet drinken en koffie-ijs moet eten; dan ga ik liever op zoek naar een chocoladeschool! Ik kom hier in paragraaf 8.5 op terug.

In hoofdstuk 1 van dit boek laat ik je zien hoe spelen een plek heeft gekregen in het onderwijs aan jonge kinderen, en welke belangrijke invloeden er zijn geweest op de visie op kleuteronderwijs. Ook dit kan je helpen je eigen visie te ontwikkelen.

Voor je verder leest

Voor je verder leest in dit boek, wil ik twee dingen checken. Ten eerste ga ik ervan uit dat je spel belangrijk vindt voor de ontwikkeling van jonge kinderen. Als je spel namelijk prioriteit geeft, geef je daarmee de inrichting van hoeken ook voorrang. Spelen in de hoeken is dan niet iets wat kinderen doen als ze 'klaar zijn met de rest', het is het belangrijkste onderdeel op je lesrooster. Bij alles wat je doet, realiseer je je dat jonge kinderen leren door spel. In hoofdstuk 1 ga ik kort in op de theorie hierover. Hoewel ik het een interessant onderwerp vind, gaat dit boek niet zozeer over hoe kinderen leren door spel, maar ligt de nadruk op (het antwoord op) de vraag hoe we dat gegeven kunnen gebruiken bij het inrichten van een rijke leeromgeving.

Een veelgehoorde klacht over het inrichten van hoeken is dat leerkrachten er zo weinig tijd voor hebben. Ooit zei iemand tegen mij: "Tijd is prioriteit." En dat vond ik toen eigenlijk helemaal niet leuk om te horen. Want... hij had gewoon gelijk! Zodra je zegt dat je ergens geen tijd voor hebt, geef je eigenlijk aan dat iets geen prioriteit heeft op jouw to-dolijst. Als iets wél prioriteit

heeft, dan máák je tijd. En voor je dit boek verontwaardigd aan de kant legt: ik weet hoe het werkt in het onderwijs. Ik weet dat je geen volledige zeggenschap over jouw tijd hebt, en dat er soms van buitenaf ook gebruikgemaakt wordt van jouw tijd. Of het nu is dat de directie een extra vergadering belegt, of het onderbouwteam samen besluit de prioriteiten ergens anders te leggen of dat je een gesprek hebt met een derde partij over een kind uit jouw klas. Tijd is prioriteit, en ik zeg dat alleen om aan te geven: als jij spel heel belangrijk vindt, dan zou het inrichten van hoeken voor jou dus ook heel belangrijk moeten zijn. In hoofdstuk 8, het derde gedeelte van dit boek, ga ik in op veelgestelde vragen, en een daarvan gaat ook over TIJD. Ik leg daar uit hoe je kunt waken over de tijd die je nodig hebt voor het inrichten van een rijke leeromgeving.

Ten tweede ga ik ervan uit dat je aan doelen wilt werken op een manier die bij kleuters past. Het kan niet zo zijn dat spelen ná die doelen komt. Dat je eerst in de kring aan de doelen wilt werken en de kinderen tijdens het spelen vervolgens helemaal 'los' laat. Ook hierbij is weer van belang te weten hoe jonge kinderen leren; hierover lees je dus meer in hoofdstuk 1. De doelen zouden JUUST een plek moeten krijgen in de hoeken. Daar vindt immers de verwerking plaats, tijdens het spelen. In dit boek krijg je van mij handvatten hoe je de doelen uit de kring een vervolg kunt geven in de hoeken. Of... misschien doe je het juist andersom! Je laat de kinderen al spelend kennismaken met het onderwerp waar jij in de kring mee aan de slag wilt. Vervolgens bespreek je wat de kinderen ontdekt hebben en stel je samen vast wat ze geleerd hebben. Hoe dan ook: spel is altijd het belangrijkste onderdeel van het leren!

Ja? Sta je hier achter? Mooi, dan kunnen we verder met de rest van het boek!

Tip! Alle links die je in dit boek tegenkomt, alle verwijzingen naar sites en boeken, vind je ook in een handig overzicht op www.jufbianca.nl/SIUH-boek.

Workshop

Het idee voor dit boek is ontstaan dankzij de feedback op de workshops die ik over dit onderwerp gegeven heb. Die was vooral positief, maar sommige leerkrachten gaven aan dat ze liever meer praktische tips hadden willen hebben. Of ze willen graag tips voor een specifieke hoek. Ik moet daarbij altijd denken aan het spreekwoord:

*Give a man a fish, and he eats for a day.
Teach a man how to fish, and he'll eat for a lifetime.*

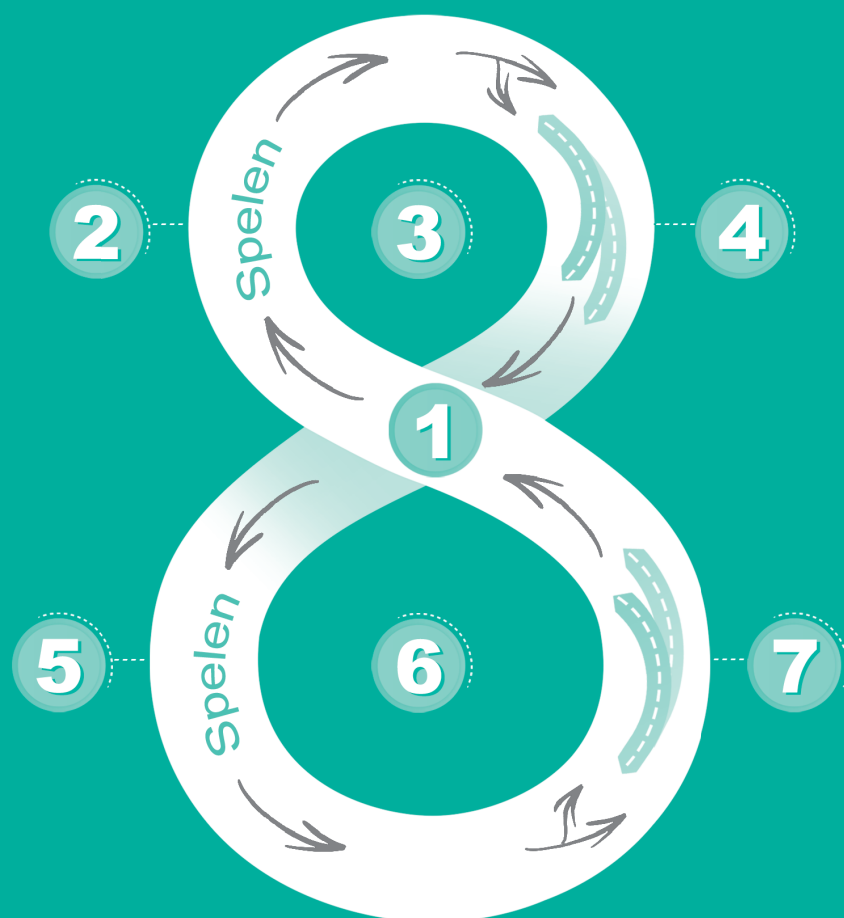
Als ik alleen maar zou vertellen WAT je in een hoek kunt doen, geef ik je een vis. Tijdens de workshop probeer ik leerkrachten vooral te leren HOE ze hun hoeken kunnen inrichten. Ik vertel over verschillende theorieën over spel, ik leg uit wat een hoek voor mij uitdagend maakt en laat vervolgens zien hoe ze met materialen kinderen een bepaalde kant op kunnen sturen zonder een opdracht te geven. Daar ben ik drie uur mee bezig, en dat is ook lang genoeg. Leerkrachten gaan altijd met een hoofd vol ideeën naar huis! Maar... ik kan me voorstellen dat je na die drie uur denkt: leuk, maar hoe ga ik dat nou aanpakken in mijn XXX-hoek? Het liefst zou je willen dat iemand je vertelt wat je precies in die hoek neer kunt zetten, zodat de kinderen er beter in gaan spelen (of die hoek eerder kiezen). Helaas, dat werkt niet zo. Niet altijd, tenminste. Wat namelijk in de ene klas heel goed werkt, werkt in de andere klas totaal niet. Zo staat de leeshoek

altijd met stip op één als ik vraag: “Welke hoek in jouw lokaal zorgt voor frustratie?” Maar er zijn genoeg leerkrachten die zeggen: “De leeshoek? Daar spelen ze bij mij fantastisch in!” Er is dus niet een ‘one size fits all’ als het gaat om het inrichten van hoeken.

Toch begrijp ik dat je, in plaats van te zoeken naar ideeën, soms ook wel gewoon tips wilt hebben die je direct kunt toepassen. Daarvoor is dit boek! Wil je zelf leren hoe je uitdagende hoeken in kunt richten, of wil je met jouw team de visie op kleuteronderwijs weer helder hebben en kunnen vertalen naar de hoeken, of wil je gewoon tips die precies aansluiten bij de situatie op jouw school? Boek dan een workshop. Wil je praktische tips en inspiratie? Lees dan dit boek.

De workshop heeft trouwens nog een ander voordeel: je volgt hem samen met collega’s. Dit boek lees je waarschijnlijk alleen (al zou een leesgroep waarbij je samen leest een goed idee zijn!); tijdens een workshop kun je altijd sparren met collega’s. Of dat nou je eigen collega’s zijn of leerkrachten die op een andere school werken, het draagt allemaal bij aan het ontwikkelen van je visie en het verzamelen van ideeën. Twee weten meer dan één; moet je nagaan hoeveel al die collega’s bij elkaar weten! Op www.jufbianca.nl/open-workshop vind je informatie over het huidige aanbod van workshops.

Deel 1 De achtbaan

1. Je richt de hoek in.
2. De kinderen gaan spelen.
3. Jij neemt even afstand en observeert.
4. Je begeleidt het spel.
5. De kinderen spelen verder.
6. Je observeert en ...
7. Je besluit wat je vervolgactie gaat worden.

HOOFDSTUK 1

Theorieën over spel en het inrichten van hoeken

1.1 Wanneer heeft spel een plek gekregen in het onderwijs?

Iedereen die in het onderwijs werkt, kent de naam van Friedrich Fröbel (1782-1852). Zijn achternaam is zelfs een werkwoord geworden: de term fröbelen wordt nu gebruikt als synoniem voor knutselen of doelloos ergens mee bezig zijn. In de tijd van Fröbel was het helemaal niet zo gebruikelijk om kinderen te laten spelen. Fröbel bedacht de Kindergarten, een kleuterschool, waar hij spielgaben (gaven) introduceerde. Hoewel het werken met deze gaven niets te maken heeft met vrij spel – de onderwijzer laat zien met welke gave je speelt en op welke manier – heeft hij het vrije spel wel als voorbeeld gebruikt voor deze gaven. Hij observeerde kinderen¹ die speelden en baseerde zich bovendien op de natuur.

Ook de naam Maria Montessori (1870-1952) komt je vast bekend voor. Ook zij observeerde het vrije spel van kinderen met materialen die zij ontworpen had. Van daaruit ontwikkelde ze een vaste manier waarop kinderen met de materialen moesten werken. Hoewel haar ideeën dus gebaseerd waren op het vrije spel van kinderen, kunnen we ook het werken met de montessori-materialen geen vrij spel noemen.

Hoewel het lijkt alsof de ideeën van Fröbel en Montessori dicht bij elkaar liggen – beiden maken gebruik van materialen waar kinderen op een bepaalde manier mee mogen spelen – hadden ze een verschillende kijk op de ontwikkeling van kinderen. Fröbel was een idealist; hij creëerde een veilige omgeving voor kinderen (die hij tuin noemde) waar ze zich vrij konden ontwikkelen. Hij geloofde dat als kinderen de kans kregen te spelen met de gaven, liedjes zongen en naar verhalen luisterden, ze zich zouden ontwikkelen zoals het bedoeld was volgens de wetten van de natuur en God.² Montessori was een empirist en dacht dat kennis alleen opgedaan kon worden door ervaringen. Ze ontwikkelde haar materialen zo dat ze invloed hadden op de sensorische ervaringen van kinderen en ze zo ideeën gaven over kleur, vorm, gewicht, maat, enzovoort. Ook zij erkende dat er universele wetten waren voor de ontwikkeling van de mens, en dat we kinderen niet lastig moeten vallen met volwassen idealen.³ Nog een groot verschil: Fröbel was een voorstander van sprookjes, terwijl Montessori hier juist tegen was.

Filosofen, psychologen en anderen die iets over spelen en het onderwijs wilden zeggen, bestempelden spel als 'iets wat je deed als je niet beter wist of als je energie overhad', 'een zonde', 'een noodzakelijke voorbereiding op het latere leven', enzovoort. Het ontbrak in de discussies aan

¹ Olivia N. Saracho & Bernard Spodek, *Children's play and early childhood education: insights from history and theory*.

² <https://education.stateuniversity.com/pages/1999/Froebel-Friedrich-1782-1852.html>

³ <https://www.educationrevolution.org/blog/the-montessori-educational-vision/>

OVER DE AUTEUR

Bianca Antonissen is in 2002 afgestudeerd als leerkracht en heeft in de jaren daarna in meerdere groepen lesgegeven. Toch bleek haar hart al snel bij de kleuters te liggen. Eenmaal voor de klas kwam ze erachter dat ze meer ideeën had dan ze in de klas kwijt kon. Daarom begon ze haar website JufBianca.nl. Via die website, social media en haar nieuwsbrief inspireert ze dagelijks vele kleuterleerkrachten en andere geïnteresseerden.

Tegenwoordig staat Bianca niet meer voor de klas. Ze helpt kleuterleerkrachten het beste uit kinderen te halen door spel te stimuleren met uitdagende hoeken en te focussen op een groei-mindset. Dit doet ze door workshops te geven en (prenten)boeken te schrijven.

Ander werk van Bianca Antonissen:

- *Werken in een kleuterwereld: reflecteren op je handelen als kleuterleerkracht* (uitgeverij Leuker.nu, 2018)
- *SuperFinn en zijn cape* (met Julie Mellan, uitgeverij Clavis, 2018)
- *Kleine Vos en het gips* (met Tineke Meirink, onderdeel van De dokter is kwijt, uitgeverij Personalia, 2018)

Wil jij jonge kinderen laten spelen in uitdagende hoeken?

Wanneer je de gemiddelde kleutermethode openslaat, zou je denken dat onze baan als kleuterleerkracht bestaat uit het geven van lessen in de grote of kleine kring. Hoe fijn zou het zijn als de kinderen tijdens hun spel de doelen behalen die jij eigenlijk in de kring wilde behandelen?

Als de hoeken in jouw lokaal goed ingericht zijn, kan dit! De kinderen gaan aan de slag, jij hebt tijd om mee te spelen en te observeren. Tussendoor loop je even bij je bureau langs om wat bevindingen te noteren. De kinderen spelen. Is dat niet hoe jonge kinderen leren en zich ontwikkelen?

- *Hoe richt je de hoeken in, zodat de kinderen er vrijwel zelfstandig in kunnen spelen?*
- *Welke materialen zet je erin en met welk doel?*
- *Hoe begeleid je het spel?*
- *Hoe zorg je ervoor dat de kinderen niet binnen vijf minuten zijn uitgespeeld?*
- *Hoe kun je ook peuters en leerlingen in groep 3 laten profiteren van uitdagende hoeken?*

In dit boek krijg je antwoorden op deze vragen, zodat je van elke hoek een succes kunt maken. Aan de hand van het achtbaanmodel laat Bianca Antonissen je zien hoe je het spelen in hoeken zo goed mogelijk kunt begeleiden. Dit boek schrijft niet voor wat je precies moet doen, maar gaat uit van jouw kennis als leerkracht; jij kunt zelf zien wat jouw klas nodig heeft en bepalen hoe je de hoeken op jouw leerlingen afstemt.

Bianca Antonissen, beter bekend als juf Bianca, wil kleuterleerkrachten inspireren het beste uit kinderen te halen, op een manier die bij kleuters past. Dat doet ze via haar website www.jufbianca.nl, in haar Facebookgroep Kleuterwereld en in haar werk als (educatief) auteur en workshopleider.

juf Bianca.nl